

"עמלק" – בהגות "מי השלוח" זה" בית יעקב"

מבוא

מטרת מאמר זה היא לסקור את הבנת ר' מרדכי יוסף מאיז'ביצא (להלן: רמ"י), בעל ה"מי שלוח", ואת דברי בנו ר' יעקב מאיז'ביצא, בעל ה"בית יעקב", ביחס למושג עמלק.

ראשית, יש להבין כי התורות החסידיות השונות מושתתות על הרעיון שמלחמת עמלק בישראל הינה מלחמה עקרונית. במלחמה זאת, נצבות זו מול זו תפיסתו הרוחנית של עמלק ורצון ה' הבא לידי ביטוי בעם ישראל. אופן המלחמה מהווה גם הוא בטוי למלחמה אידאולוגית בין שתי תפישות עולם. ננסה לעמוד על הדברים מתוך התבוננות בשני קריטריונים עקריים:

א. מהי "האידאולוגיה העמלקית", תפיסתו הרוחנית, על פי שני ההוגים. ומול איזו תפישה רוחנית היא עומדת.

ב. מהי צורת הלחימה בעמלק, מהם הפתרונות הרוחניים למאבק בשיטתו, על פי שני ההוגים.

החסידות, תורת הנפש היהודית, מציבה את עמלק לא רק כאויב חיצוני המאיים על הקיום הפיזי או הרוחני של עם ישראל, אלא כצד בנפש, זוית היוצרת פרספקטיבה מסולפת, אשר המלחמה בה היא קיומית ובעלת משמעות בעבודת ה'.

בעזרת ה' יהווה מאמר זה נדבך נוסף בזכירת מעשה עמלק, ואני מתפלל שזכה ליישם את הדברים ולמחות את עמלק מהנפש בפועל.

מי השלוח ו"האידאולוגיה העמלקית"

"זה לא אני – זה הוא"

בפרשת בשלח מסביר רמ"י את יחודו של עמלק לעומת שאר האומות. האידאולוגיה הגויית הקלאסית הינה "כחי ועוצם ידי". זוהי טענה לאוטונומיות של העולם ושלילת רעיון ההשגחה. עמלק לעומתם אינו שולל את ההשגחה אלא להיפך, טוען להשגחה אבסולוטית. תפישה רוחנית זו מובילה אותו למסקנה מרחיקת לכת:

והוא תולה כל מעשיו בהש"י שאומר שכל הרע שהוא עושה הוא ברצון הש"י, כי בלא רצון הש"י לא היה יכול לעשות.

(חלק א' עמ' ע"ה "ה' ילחם לכם")

רמ"י מציג את עמלק כ"ישראל מומר"¹. טענתו אינה כפירה רגילה, היא משתמשת ברעיון יסודי שבמחשבת ישראל וגוזרת ממנו תוצאות הפוכות. כיון ש"הכל בידי שמים" הרי לא יתכן שנעשה בעולם דבר נגד רצון ה' ולכן אין צורך לאדם לקחת אחריות על מעשיו הרעים. גם הם מהוים חלק מהתכנית הא-לוקית.

הסכנה בטענתו היא, קודם כל, "התחפושת היהודית" שלה. "שזה הוא קליפת עמלק שפושט טלפיו ואומר טהור אני"².

¹ על פי הגמרא בקדושין י"ח ע"א.

² חלק ב' עמ' קי"מ "וילך אגג מעדנות".

ה"תחפוש" הזו היא ההסבר לכך שמצוות המחיה היא מוחלטת. לעומת שאר אומות שבהם מחיים אשה שאינה יודעת משכב זכר, במלחמת עמלק אסור לקחת אפילו את רכושו משום שזהו בירור קשה מאוד. הרע התחפש כל כך טוב (תרתי משמע) עד שלא ניתן לזהות אותו כלל, ועל כן מוחים אותו לגמרי.³

טענת ההשגחה המוחלטת דורשת התמודדות מיוחדת מצד האיז'ביצאי משום שבהגות תחומי הבחירה וההשגחה אינם "שחור ולבן". בהגות רמ"י מופיע רבות המושג "הכל בידי שמים" וכן אמירות על הכרחיותו של התהליך שמתבררת בסיומו. גם בקטע מפרשת בשלח שהבאנו ישנה מורכבות כזו, שהרי התשובה לשאר האומות עומדת על "ואתם תחרישון" ומשמעותה הובלת המציאות באופן מוחלט על ידי הא-לוקים. במאמר זה אין מקום להאריך בבחינת רעיון ההשגחה והבחירה בהגות רמ"י, אך מידיעת הדברים אף באופן כללי אפשר לומר כי טענה זו של עמלק מציבה אותו כ"אוייב העקרי של תורת רמ"י", משום שהוא "מנצל" תובנות עמוקות המופיעות בהגותו לטובת תליית מעשיו הרעים בקב"ה.⁴

"העבודה היא חיינו – אך לא בשבילנו"

במקום אחר מציג רמ"י את טענת עמלק באופן שונה. ישנה זיקה בין חכמת הנחש הקדמוני וחכמת עמלק.

כי הנחש טען טענתו שאינו צריך לעבודה.⁵

(חלק ב' ע"מ ט"ו, "דהנחש היה ערום")

טענה זו של הנחש, מסביר רמ"י, בסיסה בתפישה אמיתית שאכן תתגלה בעתיד, שכן "מצוות בטילות לעתיד לבוא" (נדה ס"א ע"ב), אלא שהופעתה של תפישה זו טרם זמנה מהוה חטא.

ובאמת כל חטאי ישראל הם כמו אוכלי פגה שרוצים לקבל האור קודם הזמן... והם הרגישו אז האור מלעתיד שיתגלה הש"י אורו ולא יצרכו לעבודה, ועמלק מדתו להרגיש תיכף החסרון ואז טוען עמלק שגם הוא אינו צריך לעבודה כיון שהוא נקי אגב אמו, וגם חכמת הנחש היה זאת.

(שם)

טענת עמלק היא איפוא שהעבודה בעולם המעשי מיותרת עבורו כיון שהוא "נקי אגב אמו". מה פירוש האמירה הזו?

המושג "אגב אמו" מופיע במסכת ביצה (ו ע"ב) בברייתא העוסקת בעגל שנולד ביום טוב, שם נפסק כי כיון שאמו הוכנה לאכילה מבעוד יום, אף הולד הוכן "בדרך אגב", אף על פי שלא נתכוונו לו במפורש ולא נולד עדיין. על פי הדברים האלו אני מניח שכונת רמ"י לייחס לעמלק טענת "זכות אבות". לטענתו אין הוא צריך עבודה משלו כיון שזכות אבותיו - שעבדו קשה - עומדת בידו, ופוטרת אותו מכך. יתר על כן, הוא "נקי" משום שנולד בבית מתוקן, ולכן אינו

³ חלק ב' עמ' ק"ז "ועתה הרגו כל זכרי".

⁴ כוונתי לומר כי הוגים אחרים ביהדות, כדוגמת הרמב"ם, אינם צריכים להתמודד עם טענת "הכל ביד שמים" כולל יראת שמים" באותו מישור משום שעבורם היא אינה לגיטימית כלל. אך רמ"י זקוק להבחנות דקות ולדגש מיוחד על הצורך בבירור טענת עמלק.

⁵ ההדגשות בציטוטים, כאן ובהמשך, הן שלי- נ.פ.

"עמלק" - בהגות "מי השלוח" וה"בית יעקב"

זקוק לעבודה לשם בירור ותיקון עצמי⁶. "אמו" היא, אם כן, הייחוס המשותף לו ולעם ישראל, בהיותם צאצאים ליצחק ורבקה⁷.

למעשה, טענה זו מזכירה מאוד את ההגות הנוצרית שטענה כי צליבת ישו הייתה כפרה על חטאי האנושות, ועל כן ביטלה את ערך העבודה והמצוות שהיוו אידיאל מרכזי ביהדות אשר הנצרות פרשה ממנה⁸.

ייתכן מאוד שרמ"י כתב את מהדברים על רקע טענות הנצרות הקתולית שאזור פועלו היה בתחום פעילותה.

מצאנו אם כן שתי טענות של האידיאולוגיה העמלקית:

1. גם המעשים הרעים הם ברצון ה' מכיון שההשגחה היא מוחלטת.

2. זכות אבות פוטרת מהצורך בעבודה.

המלחמה בעמלק

"תתפלה"

המשותף לשתי הטענות שבודדנו היא "זריקת האחריות" שיש לאדם על מעשיו. על פי הטענה הראשונה האחריות מוטלת באופן מלא על א-לוקים. לטענה השנייה נקודת המוצא הגבוהה פוטרת מהצורך במעשים.

המלחמה בעמלק צריכה, אם כן, להציב טענת נגד של חשיבות העבודה: "ונגדו הוא העצה להראות כי יראת שמים הוא בידי האדם והאדם צריך לעבודה ותפילה." (שם)

כך מפרש רמ"י את ההבדל בין ה"טקטיקה" של "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות י"ד, י"ד) אשר אמורה במלחמת מצרים, ומשמעותה פאסיביות מוחלטת של עם ישראל (החרשה אפילו מתפילה), לבין הרמת הידים של משה במלחמת עמלק, אשר תורגמה "והוה ידוהי פרושה בצלוי"⁹. כלומר, במלחמת עמלק התפילה נצרכת.

ההבדל נעוץ בכך שהתפילה מהווה טענת נגד מול תפישת עמלק. משמעות התפילה היא שעבודת האדם יכולה להשפיע¹⁰. המתפלל מראה במעשהו כי "יראת שמים" היא ביד האדם ולא בידי שמים ועל כן יש מקום לעבודתו.

⁶ נראה לי שאם נשתמש במושגים המבוארים בתורת הרב קוק, הרי שהטענה העמלקית מבוססת על הצד ה"סגולי", אותו פן בנפש שאינו נמצא במישור הבחירה האנושי. אם נרצה זהו הצד של "בן לפני אביו" שזיקתו לא-לוקיו ברורה בלי קשר למעשיו. לעומת "עבד לפני רבו", אדם נטול "ייחוס" שנמדד רק לפי מעשיו. (על "הצד הסגולי" לעומת "הצד הבחירי" עיין לדוג' באגרת תקני"ה מ"אגרות הקודש" של הראי"ה).

⁷ עיין בבראשית ל"ו, י"ב: "ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק אלה בני עדה אשת עשו"

⁸ על פי האנציקלופדיה העברית ערך "נצרות".

⁹ (והיו ידיו פרושות בתפילה), אונקלוס, שמות י"ז, י"ב.

¹⁰ "איזו היא עבודה שהיא בלב - הוה אומר זו תפלה". (תענית ב ע"א).

עד הסוף

היבט נוסף של אופי המלחמה שנגענו בו כבר, הוא חובת המחיה המוחלטת. אחרי שראינו עד כמה טענותיו של עמלק נראות "משלנו", מובנים דברי רמ"י על הבעייתיות שבבירור עמלק. לא מדובר פה ברע קלאסי "עם קלשון וזנב מחודד". בין בטענת ההשגחה האבסולוטית ובין בטענת הנקיות המולדת, שורש הטענה הוא אמיתי.

עמלק על פי הבית יעקב

"מי יורידני ארץ"

נתחיל בטענה עמלקית שאנחנו מכירים כבר מ"מי השלוח":

שעמלק ג"כ אומר שהוא במקום גבוה דבוק ואינם צריכים לעבודה שנולדים מיצחק ורבקה כמ"ש¹¹ (= כמו שכתוב) שכני בחגוי סלע מרום שבתו אומר בלבו מי יורידני ארץ.

(בית יעקב על התורה, שמות, ע"מ צ"ו. קטע קי"ב)

ההתעסקות עם עבודת המעשה היא לדידו של עמלק הורדה ארצה. הוא מדמה שמקומו גבוה ואינו זקוק לעיסוק ב"קטנות", וזו טענה המקבילה לטענה השניה ששם רמ"י בפי עמלק¹².

בקטע המקביל לפרשת בשלח בה פתחנו את פרק א', משתמש הבית יעקב ב"טקטיקה" דומה למלחמה בעמלק אך מציב שוב את טענתו של עמלק ב"ייחוס" שלו הפוטר אותו מעבודה:

הענין שבמצרים כתיב ואתם תחרישון... שלאבד את מצרים הי' נצרך שישראל יחרישו ולא ילכו בעבודה. ולאבד את עמלק הי' צריכים לעבודה... כי עמלק מתפאר בעצמו שאינו צריך לשום פעולה ועבודה כלל ואומר שכני בחגוי הסלע כמבואר. ולכן כנגדו צריכים ישראל לעמוד על מקומם. היינו על המכוון שלהם שילכו בעבודה ויתראה מפעולתם כ"ש (= כבוד שמים) ואז יאבד עמלק ממילא.

(שם צ"ו, קטע קי"א)

"אין סיבוי"

הבית יעקב מציב לעמלק טענה נוספת, לכאורה הפוכה, ומעניין לראות שאף היא מובאת משם אביו:

אמר כאאמור (= כבוד אדוני אבי מורי ורבי) זצל"ה... הוא עומד תמיד נגד נקודה שבשורש לב ישראל, שבאם יש עליו קצת טענה לקטרג משום גנדוד עבירה אז בא עמלק ואומר מה מועיל לך תורה ומצוות ומעשים טובים שלך הואיל שאין אתה נקי בלב.

(שם צ"ז, קטע קי"א)

קרה פה דבר מעניין. טענת עמלק אינה נובעת מנקודת ההסתכלות הגאה: "מה הצורך לך בעבודה", אלא דוקא מרגשי נחיתות, מביקורת עצמית נוקבת: "מה מועילה לך העבודה".

¹¹ עובדיה פרק א' פס' ג'.

¹² לא מצאתי ב"בית יעקב" התייחסות לטענת ההשגחה האבסולוטית ולתליית הרע בה'.

”עמלק” - בהגות ”מי השלוח” וה”בית יעקב”

לעמלק ”חוש ריח מפותח”, הוא מבחין כבר בניצני העבירה, מראה לאדם את קלונו, ומוכיח מכאן את חוסר התועלת של העבודה¹³. אין אתה נקי בלב ועל כן העבודה שלך היא ”בלוף” נטול ערך.

גם כאן, המשותף לשתי הטענות היא ההשלכה המעשית, ביטול ערכה של העבודה בעולם המעשה. אך האם אלו אכן שתי נקודות מוצא שונות המובילות לאותה מסקנה?

קבעון מחשבת

נסה לענות על השאלה על ידי בחינת צד נוסף ב”אישיותו” של עמלק:

קליפת עמלק הוא כעס וקודם הוא רוגזא היינו עקשות וממנו נכנסים לכעס לגמרי. שהרוגזא אינה עדיין רע לגמרי רק הוא עקשות של האדם שאוחז בלבוש שלו והוא אדוק בו ואינו מניח מקום ללבוש חבריו. כמו מי שהוא במדת חסד קשה לו להיות במדת גבורה ומי שמדתו הוא גבורה קשה לו לפרוש ממנה ולהיות במדת חסד.

(שם צ”ו, קטע קי”ז)

עמלק מתגלה כאן כטיפוס חסר גמישות, שאינו פתוח לשינויים. הבית יעקב ממשיך ומסביר כי לרצון ה’ הופעות שונות. עובד ה’ נדרש לעיתים לאחוז במידת הדין, ולעיתים הוא נדרש לאחוז בחסד. העובדה שבזמן מסויים מופיע רצון ה’ באופן מסויים ואתה פועל כשלוחו, אינה מבטיחה שמחר תיחדש לאותו אופן של עבודה. העמלקיות היא חוסר הנכונות להאזין לדינמיקה שבהנהגה הא-לוקית. זהו הכעס.

כך מוסברת הסמיכות שבין פרשת זכור לפרשת כי תבוא:

עיקר קליפת עמלק הוא כעס. ועל כן ”כי תבוא אל הארץ” מגיע אחר הציווי על מחיית עמלק, משום שבארץ ישראל מתגלה הבחינה שללא כעס.

(בית יעקב הכולל, ע”מ נח. ”והיה כי תבוא אל הארץ”)

הכעס נובע מהצמודות לתכנית מדויקת על פיה העולם ”צריך להסתדר”. שיבוש קל בתכנית מעורר מיד את הכעס. אולי מבחינה זו, ארץ ישראל אינה ארץ התכניות הידועות מראש:

”כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים”

(דברים יא, י”א-י”א)

חיים בארץ מושגחת, ”ארץ אשר עיני ה’ אלוקיך בה”, משמעותם יצאה מסדרי הטבע הקבועים וצפיה להשגחה א-לוקית דינמית.

עמלק על ספת הפסיכולוג

נחזור לשאלתנו ונרחיב אותה, האם יש קשר בין הטענות השונות ומידתו הקלוקלת של עמלק?

¹³ על ”חוש הריח לחטאים” של עמלק ראה מי השלוח ח”א עמ’ ע”ח: ”עמלק מרגיש בכל מקום שיחטיאו ישראל את המטרה אף כחוט השערה” (וראה עוד בח”ב עמ’ קכ”ג, ובבית יעקב, שם, ריש קטע קי”ב).

אנסה להציע כאן שאכן הבית יעקב הציב לפנינו טיפוס שהתכונות השונות שלו יוצרות "פרופיל פסיכולוגי" עם נקודת מוקד אחת (עמלק אינו סכיזופרן)¹⁴.

במרכז הבעיות השונות עומדת תחושת "הרגשת היישות", האגו, הנפרדות מא-לוקים. זוהי הטענה בה פתחנו, "שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ" (עובדיה א' ג'). הטיפוס האגוצנטרי מאבד את יכולת הדינמיות. הוא אינו יכול לקבל מן החוץ את השינויים וחליפות הזמנים בגלל שהוא ממוקד בעצמו. זוהי מידת הכעס על פי הבית יעקב.

הגאווה מולידה מחד זלזול בערך העבודה, כאילו אומר: "מה אתה מטריד אותי בעיסוק בקטנות?" מאידך אותה עמדה בדיוק היא זו המובילה לרגשי נחיתות. הגאותן אינו מסוגל לקבל את חסרונו וממילא חוסם בעד עצמו את אפשרות התיקון. טענת "מה תועיל לי העבודה", הנובעת מייאוש עצמי, מונחת על בסיס התכחשות לאפשרות של חטא: "איך זה יכול להיות שבא לי הרהור של חטא", וממילא נראה שאין ערך בעבודה ותיקון.

כך מתבטא הרב קוק על הגאווה והענוה:

כל זמן שהגאווה היא בלב אי אפשר לשוב בתשובה... המטהר את עצמו מגאווה יכול לשוב בתשובה שלימה בלא שום מניעה כלל אפילו מהעונות שמעכבים את התשובה.

(מידות הראיה, עמ' ס"ח)

הענוה והשפלות האמיתית מוסיפה בריאות וכח... על כן יבחר לו האדם מדת הענוה והשפלות בצורתה הבהירה למען יחזק ויאמץ וקוי ה' יחליפו כח.

(מידות הראיה, עמ' פ"ו)

על פי הרב קוק, דוקא הענוה היא שממלאת כח ויכולת מעשית.

עמלק נע כמטוטלת בין תחושת התנשאות לרגשי נחיתות. מן הון להון אובד ערך העבודה ונחסמת אפשרות הדינמיות המחשבתית והמעשית.

הסתכלות כזו על עמלק חושפת את פרצופו האמיתי. על רקע הסתכלות זו מתחדדים עוד יותר דברי רמ"י על ה"תחפושת" העמלקית. אם נחזור לטענת ההשגחה האבסולוטית שהובאה ב"מי השלוח" (אך לא בבית יעקב), תליית המעשים הרעים בה' נובעת לכאורה מהתבטלות בפני ההשגחה הא-לוקית. עמלק טוען "לית לי מגרמי כלום", "הכל בידי שמים". מזוית המבט שפתחנו כעת אנו מבינים עד כמה זוהי היתממות. הגאותן, בעל הרגשת היישות האובססיבית, מתחפש לענותן הגדול ביותר שאינו אלא כלי המופעל בידי שמים.

המלחמה בעמלק

"יריב למעלה"

ועיקר עבודה הסותרת את עמלק הוא שיראה כי בכח עבודה להגדיל המעשה מהחכמה. כי הידים שהם ענפי רצון הלב יוכל להגביה אותם למעלה מהראש. וכל כך נקבע עבודה בליבם

¹⁴ לכאורה יש הבדל בין טענות שטוען עמלק בתפקיד המשטין, לבין תיאור האופי שבחלק ג'. אך הנחת המוצא של "ספת הפסיכולוג" שכאן היא שהטענות אינם כי אם פרוייקציות שנובעות מעולמו הפנימי של עמלק. וביתר העמקה, התיאור החסידי של עמלק בא לסמן תנועה בנפש. תנועה זו יכולה להופיע כתודעה חיצונית, טענות יצר הרע, וכביטוי אישיותי אשר בנידון דגן זוהי מידת הכעס.

"עמלק" - בהגות "מי השלוח" וה"בית יעקב"

עד שכל מה שעובדים אף בלי דעת יסכימו לרצון השי"ת... ולכן המצוה מחייב איניש לביסומי בפוריא. להראות שגם אז יכוון לטוב. ובדעת לא יוכל לברר כל כך.

(בית יעקב הכולל, פורים, עמ"ב ע"ב "ויבא עמלק... והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל")

כיוון שההשלכה העיקרית של טענות עמלק היא הזלזול בערך העבודה, ההתמודדות עמו היא הרמת הידים למעלה מהראש, כמעשה משה. הידים הם כלי הבצוע ועל כן מסמלים את העבודה המעשית, לעומתם הראש מסמל את הדעת וההבנה הפנימית. הקריאה היא אם כן, להעמיד את העשיה מעל לתובנה.

מי השלוח הדגיש בעיקר את ערכה של התפילה. כאן אנו רואים התיחסות להרמת ערכה של העבודה בכלל.

מהיכן נובעת תפישתו של עמלק?

הנה עמלק חולק על עבודה שעמלק עומד נגד הנקודה של ורב חסד... והנה לפני האדם דומה שהמלחמה הוא נגד ישראל שרוצה לכבות מה שישראל עובדים ובאמת המלחמה הוא נגד השי" כי מהיכן הוא עבודה של ישראל מהשי". שהשי" הציב רצון שמרצון הזה נולדים כל עבודות ישראל וע"כ המלחמה הוא נגד השי".

(בית יעקב שמות, עמ"ב צ"ז קטע קי"ג)

אם נשתמש במונחים "דעת" ו"עבודה" הרי שטענותיו של עמלק מתבססות על נתק בין שני המושגים. טענת "אין צורך בעבודה" עומדת על הרעיון שמספיק החיבור הפנימי, טהרת הדעת, ואין ערך לעשיה שמטבעה היא ביטוי חיצוני:

שעמלק רוצה להפריד י"ה מן ו"ה וטוען כי די בחצי הראשון של שם הוי"ה שנולד עם אהבת השי"ת ואין צריך לפעולת האדם.

(שם עמ"ב צח, קטע קי"ח)

הטענה השניה, טענת "לא תועיל לך העבודה", מתבססת על הרעיון "שאין אתה נקי בלב", ובמושגים שלנו, הואיל והרצון הפנימי, הדעת, פגומה אין תועלת בעשיה חיצונית.

הרמת הידים מבטאת את ערכה הבלתי תלוי של העבודה. אדרבה, העבודה מהווה מסלול ישיר יותר לביטוי רצון ה' מאשר המסלול העובר דרך דעת האדם. עבודות ישראל נובעות ישירות מרצון ה'¹⁵. מול טענת עמלק מציבים, אם כן, עמדה המאדירה את משמעות העשיה בפועל.

במילים אחרות, יש להתמודד עם עמלק בשיטת "מה לעשות? לעשות!"

"שמע ישראל"

הבית יעקב נדרש לאסטרטגיית לוחמה נוספת. ההתמודדות עם ה"כעס" העמלקי:

¹⁵ בשפה הקבלית אפשר לומר כי העבודה, הביטוי המעשי, הוא ספירת המלכות. הרצון הוא ספירת הכתר. "פתח אליהו" כתוב: "כתר עליון איהו כתר מלכות, ועליה איתמר מגיד מראשית אחרית". ישנו קשר ישיר דוקא בין הכתר העומד בראש המערך לבין המלכות הניצבת בתחתיתו. הקשר שבין הראשית לאחרית, הוא כקשר שבין נקודת המוצא לתכלית. הדברים כמו שהם טמונים בכללותם ברצון העליון באים לידי ביטוי דוקא בספירה האחרונה שהיא הביטוי השלם לאותו רצון. כל אחת מהספירות מהווה פיתוח של אופן אחד מהרצון, אך המלכות היא הביטוי הכולל; כשם שברצון היו הדברים כלולים. יתירה מזאת ה"מטרה" הסופית של הכתר היא בעצם ביטוי במלכות וכל הספירות הן הדרכים לשם.

ולכן צריך האדם לעמוד תמיד לפני השי"ת מלא רצון ויאמר שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד שיהיה תמיד מוכן לקבל הרצון של השי"ת שכמו שיהי' הרצון של השי"ת כן יהי' מוכן לעשות תכף בלי שום שהיית זמן... וישראל כשמהמרים עצמם ומרחיקין עצמן מזה לגמרי ומקריבין עצמם לעמוד ברצון לפני השי"ת ומרחיקים עצמם גם מרוגזא ממילא נמחה מעט מעט זכר עמלק"¹⁶.

(שם, קטע קי"ז)

אל מול הקבעון המחשבתי שבתפישת עמלק יש להציב פתיחות אמיתית לרצון ה'. יכולת "שמע ישראל" יומיומית. לפתוח מחדש את ערוצי התקשורת ולהאזין לקול ה' בלי הנחות מוקדמות וקונספציות קבועות. בהמשך דבריו מסביר הבית יעקב כי נדרשת לא רק נכונות לציית לפקודות משתנות, אלא גם חיבור אמיתי של האדם אל א-לוקיו. האדם צריך להגיע לכך שלא ירגיש אפילו תחושה של שינוי כיוון בעת שינוי קו ההתנהגות עם האחיזה במידה האחרת הנדרשת באותה עת, אלא פשוט יזרום יחד עם גילוי דבר ה' הדינמי. עבודת ה' ברמה כזו תושג רק עם מחייתו המוחלטת של עמלק, אך מכל מקום נכונות לעמידה כזו מול א-לוקים היא היא שמוחה את עמלק "מעט מעט".

הדברים מתיישבים נפלא עם "אסטרטגיית הידים למעלה". גם כאן יש התמודדות עם הנתק שיוצר עמלק בין הא-לוקים לבין עובדיו שצריכים להביא לידי ביטוי את רצון קונם.

אולי יש פה גם גורם מאזן חזק. לעיתים אנשי המעשה, "מרימי הידים", סובלים יותר מאטימות לשינויים מאשר אנשי הרוח. ההתעסקות עם החומר, העשיה, מחייבת תמיד כניסה להגדרות ותיחומים שעלולים להפוך לקונספציות. יש פה טקטיקת לוחמה משולבת, המחייבת מחד עשיה בפועל, אך מאידך מזקיקה קשב פנימי ונכונות לשינויים מתוך חיבור פנימי לרצון הא-לוקי.

סכום

באידאולוגיה העמלקית ראינו שתי טענות במי השלוח. בבית יעקב מצאנו שתי טענות ו"אבחון אישיות" אחד. על פניו, הטענה היחידה המשותפת לשני ההוגים היא "טענת הייחוס", אך הראנו שהן בהשלכה המעשית של הטענות, והן בנקודת המוצא שלהם, ישנו דמיון רב בין רמ"י לבנו בהסתכלות על התפישה העמלקית.

כך גם מוסכם כי הדרך העיקרית למלחמה בעמלק היא דרך העבודה, כאשר רמ"י מדגיש את העבודה שבלב - התפילה, בעוד הבית יעקב מתיחס לרובד ההתמודדות הרחב של כלל עבודת האדם, בהעלאת ערך העשיה האנושית ומשמעותה. גם ההתמודדות עם ה"כעס" העמלקי מובנת לאור מהלך זה, כשמתבררת החשיבות שבקישור עבודת ה' המעשית עם רצון ה' המתחדש בעולם.

"כי יד על כס ית מלחמה לה' בעמלק מדר דר" (שמות יז' טז')

¹⁶ תורה מקבילה בעמ' צח: קטע קכ"א.